

Téma:

Adaptace dětí z pěstounské péče na školní prostředí.

Výzkumný problém:

Jak se tyto děti dokážou adaptovat na školní prostředí a jaké faktory adaptaci ovlivňují.

Relevantnost výzkumu:

K tématu náhradní rodinné péče vyšla už řada literatury, ale z hlediska výzkumného zatím chybí systematické sledování pěstounských rodin a přijatých dětí. Často diskutovaným tématem je výchova dětí v pěstounské péči a vliv pěstounské péče na rozvoj osobnosti přijatých dětí.

Úvod:

Ve své práci se věnuji problematice dětí z pěstounských rodin. Tyto děti nežijí se svými biologickými rodiči, protože se o ně vlastní rodiče nemohou, nedovedou nebo nechtějí postarat. Pěstounská péče je jednou z forem péče o dítě, která umožňuje výchovu dítěte v náhradní rodině. Dítě si do nové rodiny přináší zkušenosti ze své původní rodiny. Je ovlivněno svou minulostí, která dítě poznamenala ať už pozitivně nebo negativně. S tímto vkladem se dítě snaží zapojit do života rodiny i společnosti.

Jako vychovatelka ve školní družině jsem se setkala se dvěma dětmi z pěstounských rodin, které byly už na první pohled odlišné od ostatních dětí. Tato odlišnost spočívala v jejich chování a reakcích, které byly nápadně rozdílné. Jejich výchova byla velmi problematická a děti se obtížně přizpůsobovaly školnímu prostředí. Proto jsem se začala zabývat adaptací těchto dětí na školní prostředí.

Cíl výzkumu:

Cílem výzkumu je zjistit, jak se dítě z pěstounské péče dokáže adaptovat na školní prostředí. Jak dítě ovlivňuje život v původní biologické a následně pěstounské rodině a jak se tyto vlivy promítají na působení dítěte ve školním prostředí. Adaptaci ovlivňuje řada faktorů, kterými jsou psychický vývoj dítěte, výchovné působení a také samotné školní prostředí. Na dítě

působí i zkušenosti, které si přináší ze své biologické a náhradní rodiny. Dá se předpokládat, že skutečnost, že dítě psychicky strádalo, dítě významně ovlivnila a poznamenala. Zaměřila jsem se proto na chování dítěte ve školním prostředí, jeho schopnost začlenit se do kolektivu, interakce mezi vrstevníky, schopnost komunikace a spolupráce, vztah dítěte k autoritě.

Výzkumné otázky:

Hlavní otázka: Jak dítě z pěstounské péče zvládá adaptaci na školní prostředí?

Vedlejší otázky:

1. Jak ovlivnil život v biologické rodině psychiku dítěte?
2. Jaký vliv mají pěstouni na vývoj osobnosti dítěte?
3. Jaký má dítě přístup k autoritě učitele?
4. Má dítě problémy s komunikací?
5. Jak zvládá dítě začlenit se do kolektivu?

Výzkumná strategie:

Při práci vychovatelky ve školní družině jsem se setkala se dvěma pěstounskými rodinami. Děti z těchto dvou rodin mi už od počátku mého působení ve školní družině přišly odlišné od ostatních dětí. Proto jsem se rozhodla pro tento výzkum.

Jedná se o terénní výzkum uskutečněný v reálných podmínkách, v přirozených vztazích a souvislostech, proto jsem pro sběr výzkumných údajů upřednostnila kvalitativní přístup. Vzhledem k omezenému rozsahu výběrového souboru si tato práce neklade za cíl formulovat obecné závěry. Jde především o porozumění a pochopení konkrétních případů, jejich popis a komparaci.

Sběr dat:

Výzkumný soubor byl sestaven ze dvou rodin a jejich dvou dětí v pěstounské péči. Rodiny byly výzkumu přístupné a ochotné spolupracovat. Výzkum rodin je vždy podmíněn dobrovolnou účastí a tak je tomu i v tomto výzkumu.

Obě rodiny, které na výzkumu participovaly, pocházejí z Brna. V průběhu výzkumu jsem byla s rodinami i dětmi neustále v kontaktu. O rodinách jsem měla už od začátku výzkumu základní údaje a to jak o pěstounech, tak o dětech, i o rodině jako celku, včetně vlastních dětí

pěstounů. Tyto základní informace jsem získala při nástupu do zaměstnání a dále při mém působení ve školní družině.

Rodiny, které se potýkají s problematikou pěstounské péče, jsem sama oslovila a na základě jejich svolení jsem přistoupila k výzkumu. Rodinám jsem předložila strukturovaný dotazník, otázky byly pro obě rodiny stejné.

Následně jsem oslovila třídní učitelky obou dětí z pěstounských rodin. Po jejich svolení jsem mohla přistoupit k výzkumu a uskutečnit rozhovory, které jsem si připravila.

Při výzkumu jsem využila také metodu pozorování. Pozorování dětí probíhalo ve školní družině, kde jsem působila jako vychovatelka. Pozorování bylo přímé, zúčastněné a nestrukturované. Z pozorování jsem si dělala terénní zápisky, kde jsem se ze všech pozorovaných jevů zaměřila pouze na důležité jevy pro výzkum.

Scénář rozhovoru:

Zvolila jsem variantu polostrukturovaného rozhovoru. V jeho průběhu se budu snažit položit všechny otázky, které jsem předem připravila, ale dát také prostor dotazovaným, aby se mohli vyjádřit o všem, co považují za důležité. Podle okolností budu pokládat i otázky doplňující, vyplývající z dané situace. Během rozhovoru se může stát, že některé otázky budou zodpovězeny stručně a jiné zase obsáhleji. Informace, které jsem od nich získám, s jejich vědomím nahraji, následně přepíši a uspořádám.

Pro rozhovor jsem se rozhodla z toho důvodu, že třídní učitelky se s dětmi z pěstounských rodin setkávají ve škole denně, velmi dobře znají jak děti, tak i rodiče, a jejich pohled na tuto problematiku bude pro výzkum velmi přínosný.

1. Jak jste se dozvěděly, že je dítě v náhradní rodinné péči?
2. Co víte o historii dítěte?
3. Jak nahlížíte na přítomnost dítěte ve třídě?
4. Zdá se vám dítě nějak odlišné od dětí z běžných rodin?
5. Má dítě nějaké problémy s chováním a s učením?
6. Jaký má dítě přístup k vám jako k autoritě?
7. Má dítě problémy se začleněním do kolektivu?
8. Jak hodnotíte vztah dítěte s vrstevníky?
9. Všimly jste si u dítěte nějakých problémů s komunikací?
10. Jak dítě zvládá spolupráci s ostatními dětmi?
11. Máte k dítěti stejný přístup jako k ostatním dětem?

12. Jak nahlížíte na vztah náhradních rodičů k dítěti?

13. Myslíte, že rodiče zvládají výchovu dítěte?

Praktické a etické problémy při výzkumu:

Na praktické problémy jsem během svého výzkumu nenarazila. Samozřejmě je potřeba, si na výzkum vyhradit dostatek času a sladit časový harmonogram s účastníky výzkumu.

U kvalitativního výzkumu, zejména při využití metody rozhovoru, mohou otázky zasahovat do soukromí, otevírat minulost rodiny a ukazovat pohled učitelů na konkrétního žáka. Proto je třeba k výzkumu přistupovat citlivě a jak rodiny, tak i třídní učitelky ubezpečit, že výzkum nenaruší jejich soukromí a anonymitu. Hlavně by se nikde neměly uvádět jména zúčastněných a pokud je nutné, nějaké jméno použít, musíme ho samozřejmě změnit.

Rozhovor:

1. Jak ses dozvěděla, že je dítě v náhradní rodinné péči?

Bylo to jednak od rodičů, od bývalé třídní učitelky a od výchovné poradkyně.

2. Co víš o historii dítěte?

Vím toho asi docela dost, ale bohužel ty poznatky jsem získala až letos po Vánocích, což je celkem pozdě. A bylo to vzhledem k tomu, že jsme navštívili jeho psycholožku a dozvěděli jsme se něco o rodině, o jeho původu a o tom, jak žil předtím.

Co o tom přesně víš, jak žil předtím?

Jako konkrétní informace?

Ano.

Vím, že Tinova maminka ho pravděpodobně nechtěla, možná že byla nějak závislá na drogách nebo alkoholu, to nevím přesně. On byl v Americe asi v pěti pěstounských rodinách asi od dvou do pěti let a střídal se v těch rodinách, kde byl velký počet dětí. Měl asi bídu o jídlo, protože když potom přijel sem, tak se o jídlo hodně rval a bál se, že na něho nevyjde. Potom náhradní tatínek, který je bratr biologické matky, ho chtěl vzít sem a byly s tím velké potíže, protože on je občan USA. Vzali si ho sem od pěti let.

3. Jak nahlížíš na přítomnost dítěte ve třídě?

No... On sám cítí, že sem nepatří, že je Američan a hrozně touží po tom, tam být. Jinak byl tady vždycky začleněný, ale poslední dobou cítí, že tady nepatří a i děti mu v tom pomáhají.

4. Zdá se ti dítě nějak odlišné od dětí z běžných rodin?

Tak odlišný je v tom, že strašně vyžaduje pozornost, lásku a pocit bezpečí, důvěry, že to hrozně vyžaduje víc než ostatní.

5. Má dítě nějaké problémy s chováním a s učením?

Má a velké. Prospěchově ne, akorát neplní zadaný úkol nebo ho udělá po svém. Nedokáže se dobře soustředit a s chováním má velké potíže.

Například?

Neustálé vykřikování, chování po třídě, skákání do řeči. Prostě se předvádí a má takové teatrální projevy.

6. Jaký má dítě přístup k tobě jako k autoritě?

Tinova psycholožka řekla, že má problém uznat kohokoliv jako autoritu. Takže to se projevuje i u mě, že mě tak úplně nerespektuje.

7. Má dítě problémy se začleněním do kolektivu?

On sám se začlenit nechce a děti ho jakoby nechtějí. Takže to klima tady bylo hodně špatné a proto je to dnes tak, jak to je, že Tino je v lázních na nějakou dobu, aby byl v jiném prostředí a s dětmi vedeme besedy o tom, co je dobré a jak se k němu chovat.

8. Jak hodnotíš vztah dítěte s vrstevníky?

Tino je jakoby o dva roky zpátky v sociálním učení a projevech. Hodně často si chodí hrát do školky.

Má ve třídě nějaké blízké kamarády?

To je takové kamarádství, že chvílku je a potom není. Takže nějakého trvalého kamaráda nemá.

9. Všimla sis u dítěte nějakých problémů s komunikací?

Má velké problémy. S tím co říct, jak to říct a jeho reakce jsou neadekvátní na úplně nepatrné podněty.

10. Jak dítě zvládá spolupráci s ostatními dětmi?

Někdy chce pracovat, někdy odmítá pracovat s kýmkoliv, ale má taky hodně problémy s vyprazdňováním, takže hrozně často odchází ze třídy.

11. Máš k dítěti stejný přístup jako k ostatním dětem?

Nemám k nikomu stejný přístup, protože každý je tak jiný, že vyžaduje úplně něco jiného a právě Tino je hrozně deprivovaný, oploštělý a úplně hladový po nějakém citu nebo uznání. Hlavně aby si ho někdo všiml, aby ho někdo chválil.

12. Jak nahlížíš na vztah náhradních rodičů k dítěti?

O tatínkovi se vyjádřit vůbec nemůžu, protože jsem neměla tu čest. S maminkou je dobrá spolupráce, velmi dobrá. Vidím to tak, že maminka ho má velice ráda a dělá pro něho strašně moc. Protože už má teď svoje dvě další děti, tak tolik času a trpělivosti už na něj asi nemá, jak měla na něho dřív, ale vím, že ho má hodně ráda a fakt se snaží, aby se mu dařilo, aby to bylo lepší ta jeho situace než je teď.

13. Myslíš, že rodiče zvládají výchovu dítěte?

Právě že teď je období, kdy je v takovém zařízení, kde on sám se učí nebo se má spravit ve svém chování. Takže oni zvládali vždycky s velkými obtížemi, protože Tino je strašně specifické dítě, protože my nevíme úplně přesně, když on byl miminko, jestli se o něj maminka

starala, byl strašně vyhladovělý. Myslím si, že je to případ, který se vyskytne zřídka kdy a je potřeba k němu úplně jinak specificky přistupovat.

Modifikace výzkumného návrhu:

Místo dotazníků pro rodiče je možné zvolit také rozhovory, které mohou přinést více informací, ale na druhou stranu může být těžší dostat tyto informace, když rozhovor probíhá tváří v tvář. U pozorování dětí lze využít strukturované pozorování, kde je možné se zaměřit na konkrétní jevy a přesně zaznačit např. jejich intenzitu, atd.

Literatura:

ARCHER, C. *Dítě v náhradní rodině*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2001. 119 s.

ISBN 80-7178-578-4

CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. 1. Vyd. Praha: Návrat, 1992. 119 s.

ISBN 80-85495-11-2

GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. 165 s. ISBN 80-7315-104-9

HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J. A KOL. *Školní družina*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2003. 154 s.

ISBN 80-7178-751-5

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, 2007.

272 s. ISBN 978-80-247-1369-4

JEDLIČKA, R., et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. Vyd. Praha: Themis,

2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0

KARNSOVÁ, M. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. 1. Vyd. Praha: Portál,

1995. 151 s. ISBN 80-7178-032-4

KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1. Vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 1992. 139 s. ISBN 80-85529-01-7

KOLUCHOVÁ, J., VAVRDOVÁ, H. *Vybrané kapitoly z psychologie dítěte*. 1. Vyd.

Olomouc: Univerzita Palackého, 1977. 104 s.

MATĚJČEK, Z. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. Vyd. Praha:

Psychiatrické centrum, 1997. 69 s. ISBN 80-85121-89-1

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. 1. Vyd. Praha: Portál, 1999. 183 s.

ISBN 80-7178-304-8

RABUŠICOVÁ, M., ŠEĐOVÁ, K., TRNKOVÁ, K., ČIHÁČEK, V. *Škola versus rodina*. 1.

Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 176 s. ISBN 80-210-3598-6

RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 127 s.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007. 143 s.

ISBN 978-80-7367-318-5

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

Doporučuji se během výzkumu úžeji soustředit na konkrétnější otázky – jednak výzkumné a jednak ty, které budete klást respondentům.